

Een zeldzame Nederlandse Kikvorsch.

(*Rana arvalis*, HEIKIKKER.)

Een kikker is een kikker, denkt zeker menig een, en daar valt niet veel tegen te zeggen. Toch is er onderscheid, op te merken, althans voor iemand, die het de moeite waard acht, in de natuur wat minder oppervlakkig rond te zien, dan de meeste menschen gewoon zijn. Twee soorten tenminste kan een kind wel onderscheiden, de groene en de bruine kikvorsch. De eerste komt niet zoo vaak op het droge als de bruine; het is een echt waterdier en heet dan ook terecht: waterkikker. Daardoor valt hij minder dan de bruine, de graskikker, in het oog en in de handen van de menschen; met menschenhanden bedoelen wij dan die van de jonge vertegenwoordigers van het geslacht, want de jeugd is het tijdperk van het menschenleven, waarin de levende natuur een onweerstaanbare aantrekkingskracht heeft; kinderen zijn van nature natuuronderzoekers. Maar al wordt de groene kikvorsch minder gezien, gehoord wordt hij zooveel te meer, want hij is 't, die onze zomernachten verlevendigt door zijn musicale gaven, en die daarom de eer heeft gekregen met de naam van „boerennachtegal" te worden aangeduid.

De bruine beschikt slechts over een paar knorrende geluiden, die hij al vroeg in 't voorjaar ten beste geeft, meestal in 't begin van Maart, soms al in 't einde van Februari, als 't ijs nauwelijks uit het water is.

Wie beide kikvorschen naast elkander ziet, moet dadelijk erkennen, dat ze niet veel op elkaar lijken, al zijn en blijven 't beide kikkers. Behalve door zijn mooi grasgroen pakje met de zwarte vlekken, de lichte, smalle ruglijn en de kopergele zijstrepen, en ook door zijn zuiver witte buik onderscheidt zich de groene door zijn lange zwemvliezen; wat overeenkomt met zijn levenswijze. Vergelijk de teekeningen van de achterpooten maar eens. De linker is van de groene, de middelste van de bruine kikvorsch.

Maar ook de physionomieën zijn verschillend; kijk een groene kikker maar eens goed aan en dadelijk daarop een bruine. De vorm van de snuit, de stand van de oogen en de V-vormige teekening in de nekstreek, die alleen de bruine bezit, zullen u dadelijk doen inzien, dat ge met twee verschillende dieren te doen hebt, al wist ge niets van hun uiteenlopende levenswijze.

Deze twee soorten van kikvorschen zijn tot voor kort gehouden voor de eenige, die in ons land voorkomen.

Ook in Duitschland is men eerst in de laatste tijden tot de ontdekking gekomen, dat er hier en daar, hoewel vrij zeldzaam, nog een derde soort voorkomt, die van deze twee minstens evenveel verschilt, als de groene en de bruine van elkander.

Om de flora en fauna van onze droge en natte heiden te bestudeeren, heb ik in de vorige en ook in deze zomer herhaaldelijk heele dagen doorgebracht in de omstreken van Soest, Amersfoort, Hulshorst en Heino. Ten Zuid-Westen van de eerste plaats ligt 't Soester Ven, een uitgestrekte heide, die zoo drassig is, dat men er alleen met groote omzichtigheid in rondtollen kan, en men vaak zijn toevlucht moet nemen tot springen en waden.

Al in 't vorig jaar had ik daar kikvorschen opgemerkt, die door hun kleur en vorm afweken zoowel van de groene

als de bruine kikker. Ik dacht evenwel, dat ik hier te doen had met een kleurnabootsing van de grauwe bodem van het hoogveen-moeras, en lette er voortdurend op.

Ik begon te gelooven, dat de bruine kikvorsch hier in de loop der eeuwen zijn kleur gewijzigd had, zich had geacomodeerd of aangepast, zooals de wetenschappelijke term luidt, aan de heikleur; en ik maakte een vergelijking met een heivlinder, die 's zomers op de heide zelden ontbreekt: *Satyrus Semele* (ook op de teekening afgebeeld). Deze vlinder heeft zoo volmaakt de grauwe kleur van de naakte, grauwe heide, dat het dier letterlijk onzichtbaar wordt, als het zich met ingetrokken voorvleugels op de grond zet. Te meer daar het de gewoonte heeft, wanneer het wordt gejaagd, zich op een kale plek te laten vallen en zich dan schuin tegen de grond te leggen.

Met deze eigengemaakte oplossing kreeg ik echter hoe langer hoe minder vrede, de kleur kon een wijziging ondergaan hebben en misschien ook de vorm; maar er was iets tegen, en wel dit: de donker-grauwe kikker met zijne lichte rugband leefde er in gezelschap met de groene en de bruine; en, hoewel op deze plek niet zeldzaam, toch in zeer gering aantal, vergeleken met de talloze andere vorschen.

Ik besloot het beestje in 't oog te houden, en er 't volgend jaar meer van te weten zien te komen.

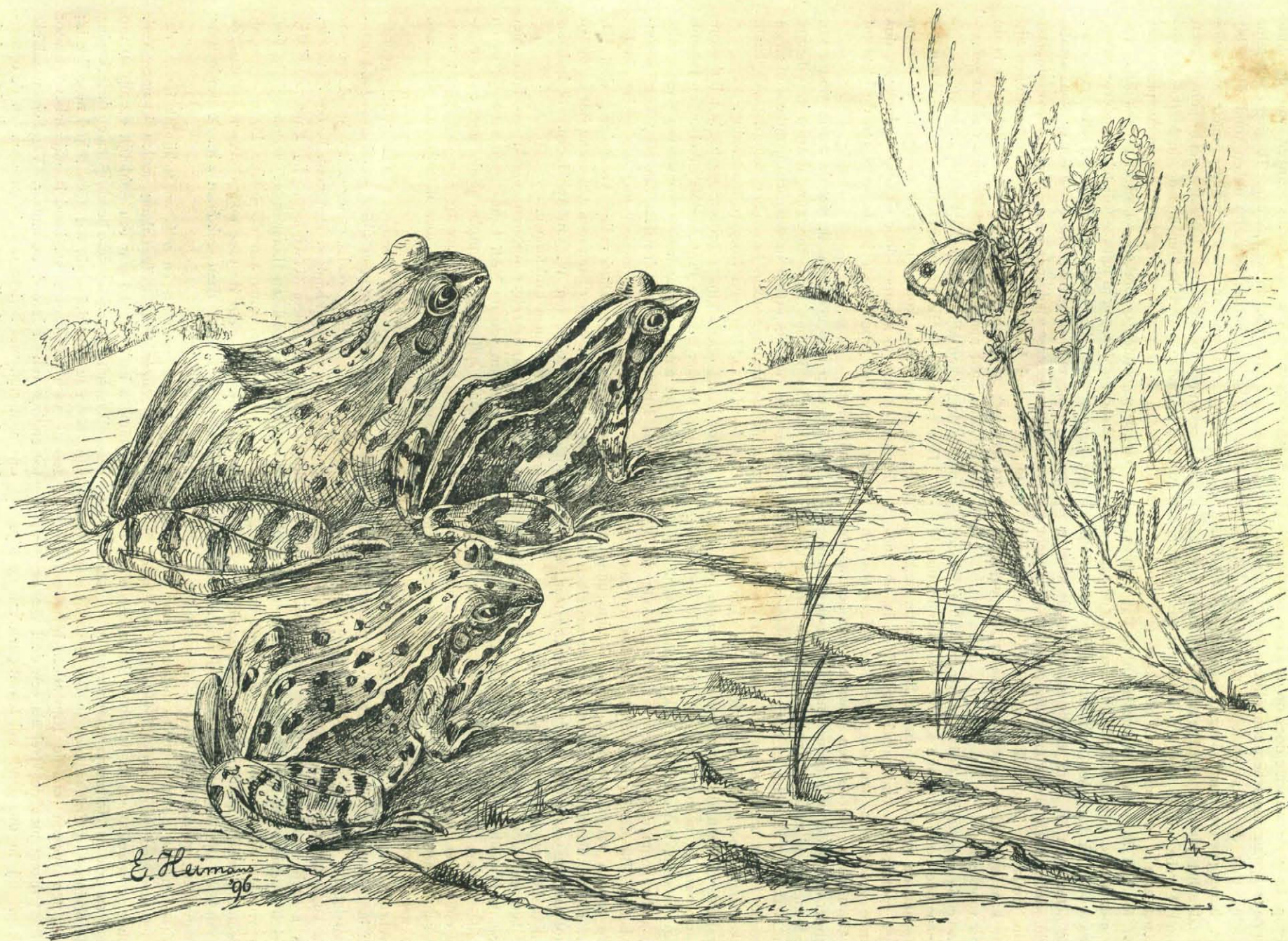
De verlopen voorzomer was, zooals ieder zich herinnert, zeer droog; een boerin in de buurt van 't Ven vertelde mij in Juli, dat haar man aan het buntmaaien was, op een plek, waar men in jaren geen vaste grond onder de voeten had kunnen krijgen. Daar moest ik natuurlijk ook heen.

Ik vond er onze zeldzame veenbes in groote menigte; de mooie, rood en grijs gespikkelde bessen aan het bevallige, glanzend groene loof lagen er als een gestyliseerde teekening op het halfdroge, bleekgele veenmos.

Op de open plekken kropen de lichtgroene slingers van de wolfsklauwen als slangen over de zwartgrauwe grond en in die kronkels vormden smalbladige zonnedaauwplantjes zachtroode rozetten. Terwijl ik op mijn overeind gezette gezette plantenbus ging zitten, om de kleuren en vormen van dit mooie plekje een poosje op mij te laten inwerken, ploft vlak bij mij een kikvorsch neer, en gaat mij zitten aankijken, meer in de houding van een pad dan van een kikker. Zoo'n mooie kikvorsch had ik nog nooit gezien; het diertje leek mij op 't eerste gezicht bijna zwart met vijf witte banden; één vrij breede over de rug tusschen twee smallere, en aan elke zijde weer een zeer breede band.

De hand uitsteken en grijpen was één; maar ik liet het beestje van schrik vallen, want op 't oogenblik, dat ik 't greep, stiet het zulke langgerekte en tot toen voor mij vreemde klagtonen uit, dat ik even de kluts kwijt raakte en hem liet glippen. Het was net een pijnlijk schreiend kindje. Maar ik had hem gauw weer te pakken. Dat was geen vervormde bruine vorsch, die maakt zulke geluiden niet; dat wist ik zeker.

Thuis zette ik mijn vondst in het fantasie-terrarium, waarvan in deze aflevering toevallig ook een teekening staat, en gaf hem een bruine en een groene kikker tot

Onderaan: de groene, links boven de bruine, in 't midden de heidekikker.
Wachtend op een beweging van de vlinder (*Satyrus semele*).

gezelschap. Ik legde een witte doek op de aarde, om de omtrek en de teekening zoo scherp mogelijk te doen uitkomen. Al dadelijk trok de spitse snuit van mijn nieuwe kennis en zijn buitengewoon lange langste-teen mijn aandacht.

Ik haalde het 7de deel van Brehm's Tierleben, Kriechtiere und Lurche, uit de kast, en ik wist al gauw, dat ik met *Rana arvalis*, de zeldzame heikikker te doen had. Tot nu toe had ik weinig achtgeslagen op dat chapiter, omdat mijn studie zich hoofdzakelijk bepaalt tot de planten en dieren, die ik kans heb, zelf eens in de vrije natuur waar te nemen; en bij *Rana arvalis* staat onder de weinige Deutsche vindplaatsen heel voorzichtig gedrukt: „Vielleicht auch in Holland." Wat zulke „misschien's" beteekenen voor de kans op vinden, weet ieder, die er zich wel eens wat van voorstelde.

Nauwkeurig vergeleek ik de beschrijving van Prof. Böttger in 't genoemde boek met mijn kikker. Alles kwam uit: de spitse snuit, de gevlekte keel en de helder witte buik en, wat het voornaamste onderscheidingsmiddel is, de zogenaamde zesde teen aan de vijftienige achterpoot van onze kikvorschen. Dit is een gewrichts-knobbel van de middelvoet vlak onder de binnenste naar 't lichaam gekeerde, kleine teen. Die uitstekende knobbel is bij de bruine kikvorsch zwak, nog al zacht, en eenigszins knopvormig, bij de groene is dat uitsteeksel groot, breed en plat, bij de heikikker bijna zoo groot als bij de groene, daarbij eeltachtig hard en heeft de vorm van een schopje. Op de teekening van de achterpooten van onze drie vorschen, heb ik 't verschil, zoo goed als ik kon, aangegeven.

Een ander kenmerk is nog de vorm en de grootte van de zwemvliezen. Bij de groene reiken de zwemvliezen tot aan de toppen van de teenen, bij de bruine bijna tot zoover, bij de nieuwe zijn ze nog korter; ze reiken niet eens tot aan het voorlaatste lid van de langste teen; daardoor lijkt die teen zoo verbaasd lang.

Uit hetgeen ik er van te lezen kon krijgen, leerde ik dat ook de inwendige bouw van *Rana arvalis* verschilt van de beide andere, dat de paartijd later valt dan van de bruine en vroeger dan van de groene, dat alleen het wijfje, als ze schrikt het klagende geluid maakt en nog heel veel meer, wat ik zelf eerst eens wil waarnemen, voor ik er over schrijf. Dit moet ik nog even zeggen; deze kikvorsch is ook in Duitschland steeds gevonden op plaatsen die in aard en ligging overeenkomen met het Soesterveen. Heipolen en hoogveenplassen zijn de plaatsen waar *Rana arvalis* gezocht moet worden. In Skandinavië is deze kikvorsch algemeen; in Denemarken niet zeldzaam en hij kwam vroeger wellicht in onze streken ook meer voor; tegenwoordig schijnt hij bijna verdrongen te zijn door de beide andere, zijn laatste schuilplaatsen zijn die moerasige heivelden; misschien is het een uitstervend dier, een overblijfsel uit de tijden toen Skandinavië nog één was met het vasteland van Europa. Ook in Oost-Europa is die oude, nieuwe vorsch in de laatste jaren gevonden, in Rusland en ook in Hongarije maar daar niet in gezelschap van de bruine. In Frankrijk en in België is hij nog niet ontdekt; ten Westen van de Rijn alleen bij Neudorf in de Elzas; rekent men de IJssel als een deel van de Rijn, dan komt hij in ons land wel ten Westen van de Rijn voor.

In verschillende werken las ik de aansporing tot geleerden

en liefhebbers gericht om mededeelingen van de vindplaatsen, ter wille van de wetenschap. Ik ging er na mijn eerste vondst nog herhaaldelijk op uit en vond alleen bij Amersfoort een stuk of vier heikikkers, maar zoo mooi van teekening als de eerste hier afgebeelde heb ik geen tweede gevonden. Wel hadden alle de duidelijke kentekenen aan de pooten, ook de witte buik en de spitse snuit maar de zijbanden ontbraken geheel of gedeeltelijk. De nieuwe soort is dan ook al in twee variëteiten onderscheiden, de gewone vorm die 't meest voortkomt, is *Rana arvalis* var. *typicus* genoemd, en de zeldzamere gestreepte: *Rana arvalis* var. *striatus* (gestreept); deze is het, die ik naar mijn exemplaar uit het Soester Ven heb geteekend. De lichte strepen zijn overal met zwart omzoomd en tusschen het zwart is de vrij gladde huid met donker bronskleurige vlekken gemarmerd; de pooten zijn grijs-geel en zwart gestreept.

Deze week heb ik opgemerkt, dat de bronskleur bij de nu toenemende koude in zwart overgaat; de banden komen er des te scherper door uit, die verdonkeren dus niet, wat zijn grond vindt in de aard van de kleurstof der banden.

Ik begreep heel goed, dat ik niet de eerste vinder van *Rana arvalis* in ons land kon zijn; daartoe is 't dier te kenbaar, te veel besproken in wetenschappelijke werken en nog niet zeldzaam genoeg. Bovendien wees dat „Vielleicht auch in Holland" op een vroegere ontdekking.

Voor ik dit opstel ging schrijven wendde ik mij daarom tot onze Amsterdamsche Professor Max Weber; en dadelijk kreeg ik tot antwoord, dat het voorkomen van *Rana arvalis* in ons land door hem in 't najaar van 1877 werd geconstateerd en dat daarvan mededeeling was gedaan in het Tijdschrift der Ned. Dierkundige Vereeniging deel III, p. 149. Professor Weber heeft toen een exemplaar gevonden bij de halte Assel ten W. van Apeldoorn. Ik had dus nergens beter kunnen aankloppen.

Dit exemplaar is echter verloren geraakt; zoodat er hier in het museum van de Ned. Fauna geen aanwezig is, en ik tot mijn spijt mijn exemplaren niet met een wetenschappelijk geëtiketteerd voorwerp kan vergelijken; maar mijn laatste twijfel verdween, toen ik mijn exemplaren aan Prof. Weber mocht toonen.

De larven en hun levenswijze zijn nog niet genoeg bekend, maar ik heb nu een springlevend en gezond mannetje en twee wijfjes, zoodat er tegen 't volgend voorjaar ook kans bestaat op kleintjes. Dan hoop ik ook de mooie, blauwe kleur te zien verschijnen, die *Rana arvalis* in 't voorjaar aan keel en borst moet vertoonen, in veel sterker mate dan soms aan de bruine kikvorsch wordt gezien; en dan gaan de twee ouden weer terug naar de plaats, waar ze van daar gekomen zijn, de derde naar 't museum.

Heel goed mogelijk en zelfs waarschijnlijk is het, dat sommige onzer lezers, die belang stellen in onze Ned. amphibieën in 't volgend jaar een duidelijk exemplaar van deze kikvorsch aantreffen; deze beschrijving en de teekening zijn, hoop ik, zoo duidelijk, dat geen twijfel mogelijk is; zoo die toch mocht ontstaan, houd ik mij aanbevolen voor toezending van 't levend exemplaar. Verplichten zal elk ons natuurlijk met bericht van vindplaatsen, en de opmerking is zeker overbodig, dat waar men slechts enkele exemplaren aanwezig vindt, het diertje licht uitgeroeid

kan worden. Dit is al het geval voor de omtrek van Frankfurt, waar *Rana arvalis* een poos geleden, tijdens de onderzoekingen van Leydig voorkwam en thans volgens Böttger niet meer.

Voor wie er één of een paartje levend wil houden, in 't voorjaar in 't aquarium en later in 't terrarium, nog de misschien overvloedige mededeeling, dat alle kikvorsch graag regenwormen en groote vliegen eten, en dat zij steeds gelegenheid moeten hebben, om naar believen op 't droge en in het nat te verkeer.

In de laatste bijeenkomst van Ned. Dierk. Vereeniging zijn op verzoek van Prof. Max Weber mijn exemplaren gedemonstreerd, en ook daar werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat in Nederland eens onderzocht wordt, of *Rana arvalis* evenals in Duitschland ten Westen van de Rijn niet voorkomt. Onze lezers in Brabant en Limburg vooral verzoeken wij om bericht bij eventuele ontdekking.

van een muis; hij heeft ook geen inwendige keelblazen zooals de beide andere bruinen (de graskikker en de heikikker) bezitten. De groene alleen heeft uitwendige.

In Duitschland is deze springkikker, zooals hij gedoopt is, nog slechts op een drietal plaatsen gevonden, het eerst in 1880, het laatst in 1891 bij Fraunstein in Beieren door Juffr. Troger. Het is een zuidelijk soort, terwijl *Rana arvalis* in 't noorden thuis hoort.

Over de geschiedenis van deze ontdekking van de heikikker nog een enkel woord.

In 1842 is het dier het eerst door Nilsson als *Rana arvalis* onderscheiden. Een Deensch natuurkundige, Steenstrup, vestigde in 1847 door een voordracht in een vergadering van natuurvorschers te Kiel de aandacht van de Duitsche dierkundigen op deze kikvorsch, door hem *Rana oxyrrhinus* genoemd. Maar de meeste onderzoekers bleven twifelen aan 't bestaan van het dier. Doordat ze het in

hun omgeving niet vonden (om de eenvoudige reden dat het er niet was), hielden ze afwijkende vormen van *Rana temporaria* of *fusca*, de bruine vorsch, die ze wel vonden, voor de soort, door Steenstrup bedoeld; en zij beweerden, dat de nieuwe kikker niets anders kon zijn, dan een verscheidenheid, een variëteit van de gewone bruine vorsch.

Eerst door latere werken o.a. een van Prof. Leydig, dat in 1877 verscheen, werd voor goed aan alle twijfel een einde gemaakt en het bestaan van de heikikker, in Duitschland nu „Moorfrosch” genoemd, aangetoond.

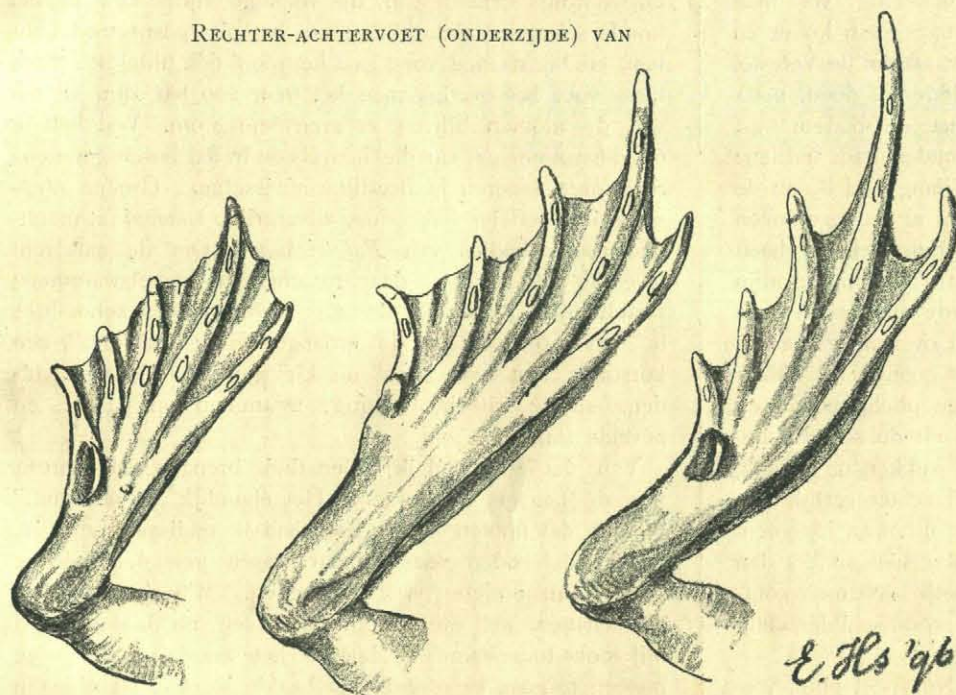
Prof. Leydig ontving in 1867 uit Kopenhagen eenige exemplaren op spiritus. Toen hij het dier eens gezien en onderzocht had, trachtte hij het in de omgeving van zijn woonplaats op te sporen, doch 'het was er niet te vinden.

Eerst in 1874 gelukte het hem aan een heipoel in de buurt van Schweinfurt een kikker te vangen, die hij terstond als *Rana arvalis* herkende; de dag daarop slaagde hij er in er nog twee te vangen, meer kon hij er niet machtig worden; groene en bruine kikkers waren er op de zelfde plek in overvloed. Later vond hij er meer, en steeds op moerassige heiden. Hij begon daarop zijn studiën op nieuw.

Nu hij levende exemplaren bezat, kon hij ook de levenswijze van de nieuwe kikvorsch nagaan; en deze bleek zoozeer te verschillen van die van de beide anderen van ouds bekende vorsch, dat *Rana arvalis* alleen op grond daarvan tot een nieuwe soort gerekend zou moeten worden, als niet reeds de anatomische verschillen belangrijk genoeg gebleken waren. Wie daarvan bijzonderheden weten wil, leze 't reeds aangeduide werk: „Die Anuren Batrachier der Deutschen Fanna” door Dr. Fr. Leydig, Bonn 1877. In dit zelfde boek wordt ook nog deze merkwaardigheid medegedeeld:

De beroemde Linneus, die evenals aan de planten ook

RECHTER-ACHTERVOET (ONDERZIJDE) VAN

Groene of Waterkikker.
(*Rana esculenta*).

Bruine of Graskikker.
(*Rana temporaria* Syn. *fusca*
(Rösel).

Heikikker
(*Rana arvalis*, Nills.)

Het is niet onmogelijk, dat in Brabant of Limburg nog een vierde soort kikvorsch wordt aangetroffen, ook een bruine en wel *Rana agilis*, syn. *gracilis*. Deze komt veel in Frankrijk en minder algemeen in België voor, waar *Rana arvalis* tot nu toe niet is gevonden. Deze *Rana agilis* is kenbaar aan de spitse snuit en de buitengewoon lange achterpooten: 10 à 12 c.M. bij een lichaamslengte van 5 à 7 c.M.; hij maakt sprongen van 2 Meter. Het duidelijk zichtbaar trommelvlies ligt dicht bij het oog dan bij de bruine kikvorsch en is bijna zoo groot als 't oog. De buik is ongevekt en de gewrichtsknobbels onder de vingers en de teenen zijn zeer groot en knopvormig. Leydig geeft als kenmerk bovendien de teere lichaamsbouw en de fraai roodachtige tint van de huid (die echter bij lage temperatuur donker wordt). Volgens Lataste vindt men deze kikvorsch, behalve tijdens de paring, nooit in 't water, zijn stem lijkt veel op 't piepen

aan vele dieren hun wetenschappelijke namen gaf, noemde de bruine kikvorsch, die hij vond: *Rana temporaria*. Deze naam draagt onze gewone bruine nu nog. Maar toen bekend werd, dat in Skandinavie, het land van Linnaeus, de algemeene voorkomende soort *Rana arvalis* was en *Rana temporaria* daarentegen in 't grootste deel van 't overige Europa, rees 't vermoeden dat Linnaeus de nieuwe kikvorsch en niet de oude bedoeld heeft in zijn

beschrijving. Steenstrup toonde dit al aan uit de beschrijving van Linnaeus. Men ging eens zoeken in 't museum te Upsala, waar natuurvoorwerpen bewaard worden, die aan Linnaeus hebben toebehoord. Prof. Liljeborg vond maar één glas met een kikvorsch (van 1741) met de naam van Linnaeus op het etiket, en dat dier is nog duidelijk kenbaar als *Rana arvalis*.

E. H^s.

Als het 's winters niet wil vriezen.

Het zal aan het einde der kerstvacantie juist twee jaar geleden zijn, dat ik, met een vrolijk hart en met schatten beladen, van Nunspeet terugkeerde. Wel mag ik van „beladen” spreken, want de bagage in koker en kistje bedroeg 18 K.G., grootendeels zand van de Veluwe. Nu was het eigenlijk om dat zand minder te doen, maar ik moest het wel torschen, omdat het de bodem was, waarop de kleine plantjes, die ik gevonden had, tierden: ik had zoden gesneden. Drie dagen lang had ik op de hei en in het bosch rondgedwaald, en al de zegeningen genoten, die de kwakkelwinter voor den pelgrim heeft weggelegd. Grauwe luchten hadden hare werking op mijn humeur beproefd; vochtige kou had me nu en dan eene rilling door de leden gejaagd; het had over mij geregend, gehageld en gewaaid, ja zelfs eventjes geonweerd. Maar onder dat alles had ik mijn botanischen plicht gedaan, en nu en dan het blinkende slagersmes uit de scheede gehaald, om uit de levende natuur de stukken te snijden, die mij het meest bekoorden. Laat ik echter eerlijk zijn en erkennen, dat hoewel de juffrouw uit mijn logement van uit de gelagkamer den heelen dag niet anders dan slecht weer meende te zien, het zonnetje zich toch somtijds liet kijken en dan den bemosten grond schilderachtig verlichtte.

Een kennis had mij, vóór ik naar Nunspeet ging, verzekerd, dat ik het slecht treffen zou. De paddenstoelen, zei hij, waren al weg, en de bladmossen nog niet in vrucht: er kon alleen maar wat korstmos wezen! En waarom zou ik ook aan cryptogamen gaan doen, daar ik aan de bloemplanten nog de handen vol had, merkte hij vriendelijk aan!

Wat was ik blij, dat ik me aan het proestige weer en aan dien kennis niet gestoord had. Deels om wat ik meebracht, deels om wat ik genoten had. Want, waarde lezer, bestuurslid van de ijsclub, die aan den winter alleen maar het denkbeeld van schaatsenrijden verbindt, en wrevelige tusssenwerpsels uitstoot, zoolang het niet vriezen gaat, ik verzeker u, gij kent den winter niet! En gij, waarde lezeres, voor wie het wintergenoegen niet voor 's avonds acht uur begint, met uw vriendelijk welnemen, gij hebt „schellen” voor de oogen. Laat ook uw poëziealbum maar dicht, het zal u niet wijzer maken. Wel mogelijk, dat er wat in staat van het „mostapeet”, waarop de eene of andere lieve jonge dame den vluggen voet zet, — maar speelt dat tooneel op een winterdag, als het niet vriezen wil? Ik durf wedden van neen!

Het is waar, in ieder jaargetij kan men wel fraai mos vinden, maar uitgestrekte, frissche mosvelden zijn het eigenaardig sieraad van de vochtige tijdperken in het koude seizoen. Natuurlijk moet het niet gesneeuwd hebben, en bij strenge vorst gaat het mooi óók tijdelijk schuilen, maar voor het overige mag het weer zoo bar zijn, als het wil, de mossen blijven er even fleurig om. Wat heb ik op die ruime hei, op die heuvels en in dat bosch genoten! Stemmige kleuren in heerlijke afwisseling! Groene *Hypnum*s in allerlei schakeering, zilvergrijze *Cladonia*'s, prachtige roode bedjes van *Polytrichum*! Om de aandacht levendig te houden, daar tusschen in: stekelzwammen; zwammetjes (*Peziza*), die als kleine roode schoteltjes in den grond zaten; de groengekleurde „heikorst”, een korstmos met „vruchtjes” als kleine vleeschkleurige paddenstoeltjes; frissche, kleurige zwammen op paaltjes en gevelde stammen. . . .

Van dat alles had ik willen thuis brengen, en daarom was de bagage zoo zwaar! Het eigenlijk „zwaartepunt” vormde dat houten kistje; daar had ik ondiepe laadjes in, waarin de zoden naast elkaar waren gelegd, vierkante zoden, van onderen vlak afgesneden. Mijne vrouw vond de schatten wel even mooi als ik zelf, en daarom werd mij ook toegestaan — hoewel het Zondag was — ze meteen te gaan verzorgen. Nu haalde ik eene lage houten doos van zolder, deed wat aarde op den bodem en maakte op die aarde van mijne mooiste zoden eene „legkaart”, die de heele oppervlakte bedekte; ik zorgde, door hier de laag aarde wat dikker, daar wat dunner te nemen, dat al de zoden even hoog kwamen. Het pincet moest er nu nog aan te pas komen, om een beetje te wieden — geen onkruid, o neen, dat ken ik niet — maar kleine takjes, dorre sparrenaalden en dergelijke doode dingen meer. Zoo kwam ten slotte mijn kunstmatig hei- en boschgrondje klaar; alleen waren de rechte lijnen, die de zoden begrepsden, niet heel sierlijk, maar dat wist ik ook nog wat te verhelpen. Eindelijk zei mijne vrouw en iedereen, dat het er beeldig uitzag, en werd Nunspeets bodem in de kamer gebracht, waar niet gestookt werd. Eene groote glasruit, kunstig door vier pootjes gedragen, legde ik op eene hoogte van eenige centimeters er boven, om het stof een weinig te weren. — Wat ik te veel had meegebracht voor die ééne doos, werd op borden er nevens uitgesteld.

Vele weken lang heb ik van mijne mossen en korstmossen — vochtig, luchtig en zooveel mogelijk stofvrij